

TWORZYWA PIEZOCERAMICZNE O SKŁADZIE $A_{2m-2}Bi_4B_{2m}O_{6m+6}$

Piezoceramic material with the chemical composition $A_{2m-2}Bi_4B_{2m}O_{6m+6}$

A. Lisińska-Czekaj, D. Foryś, D. Czekaj, T. Orkisz, J. Plewa*, Z. Surowiak

Uniwersytet Śląski, Katedra Materiałoznawstwa, ul. Śnieżna 2, 41-200 Sosnowiec

* Fachhochschule Muenster University of Applied Sciences, Steinfurt Germany
czekaj@us.edu.pl

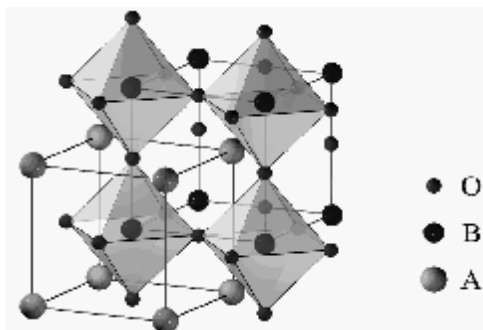
STRESZCZENIE

Przy pomocy spiekania swobodnego otrzymano tworzywo piezoceramiczne o strukturze Aurivilliusa opisywane wzorem ogólnym $A_{2m-2}Bi_4B_{2m}O_{6m+6}$ dla $m=1,5$, $A=Bi$, $B=Nb$ lub $B=(Nb_{2/3}Ti_{1/6}W_{1/6})$, lub $B=(Nb_{1/3}Ti_{1/3}W_{1/3})$. W oparciu o analizę termiczną (DTA) i termogravimetryczną (TG/DTG) dobrano warunki obróbki cieplnej stechiometrycznej mieszaniny tlenków wyjściowych (Nb_2O_5 , WO_3 , Bi_2O_3 , TiO_2). Metodą dyfrakcji rentgenowskiej zbadano strukturę krystaliczną otrzymanej ceramiki o trzech składach chemicznych. Obliczono parametry tetragonalnej komórki elementarnej. Zaobserwowano przejawy stanu ferroelektrycznego w postaci pętli histerezy dielektrycznej oraz maksimum na krzywej temperaturowej zależności przenikalności elektrycznej. Na podstawie rezultatów badań przeprowadzonych z zastosowaniem spektroskopii impedancyjnej zbudowano elektryczny układ równoważny reprezentujący zjawiska przewodnictwa elektrycznego i polaryzacji występujące w określonych obszarach badanej ceramiki.

1. WPROWADZENIE

Związki i roztwory stałe zawierające bizmut i opisywane ogólnym wzorem $A_{2m-2}Bi_4B_{2m}O_{6m+6}$ znane są jako tzw. mieszane fazy Aurivilliusa. [5]. Strukturę krystaliczną typu Aurivilliusa [1-3] można zbudować według następującej reguły: warstwy perowskitowe wycięte z regularnej struktury perowskitowej sieci krystalicznej (Rys.1) za pomocą dwóch płaszczyzn (001) przeplatają się z warstwami bizmutowo-tlenowymi. Warstwy perowskitów wzdłuż swojej grubości zawierają m oktaedrów tlenowych. W przypadku nieuporządkowanego przeplatania się warstw, odpowiadających różnym wartościom liczby m , powstaje struktura tzw. mieszanych faz Aurivilliusa. Strukturę krystaliczną mieszanych faz Aurivilliusa można zbudować przeplatając połowę komórki elementarnej struktury z liczbą $m=m'$ oktaedrów tlenowych ($A_{m'-1}Bi_2B_{m'}O_{3m'+3}$) z połową komórki elementarnej struktury z liczbą $m=m''$ oktaedrów tlenowych ($A_{m''-1}Bi_2B_{m''}O_{3m''+3}$) wzdłuż osi c [5, 8] (Rys.2.).

Materiały o strukturze Aurivilliusa są niezwykle atrakcyjne z punktu widzenia ich właściwości oraz możliwości szerokiego zastosowania praktycznego ze względu na:

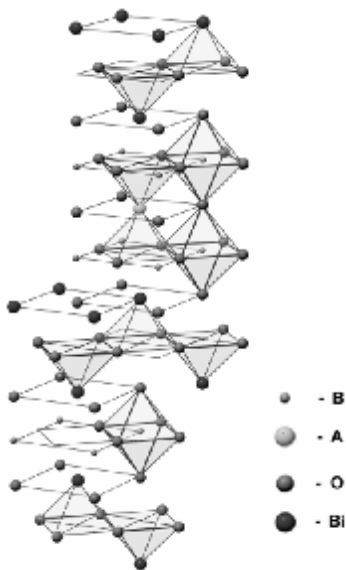

Rys.1. Struktura regularna typu perowskitu ABO_3

tlenowych - co powoduje zmianę właściwości optycznych, elektrycznych i mechanicznych, (iii) punkt Curie w zakresie $T_C=300-950$ °C i temperaturę topnienia $T_{melt}>1100$ °C. Fazy Aurivilliusa znajdują zastosowanie jako materiał dielektryczny do wytwarzania kondensatorów w komórkach pamięci dynamicznej DRAM o dużej skali integracji, jako materiał ferroelektryczny do budowy niskonapięciowych, szybkich, elementów pamięci nieulotnej FERAM, w elektroakustyce do budowy np. wysokotemperaturowych przetworników piezoelektrycznych, w optoelektronice do budowy modulatorów elektrooptycznych, wyświetlaczy, monitorów ekranowych itd.

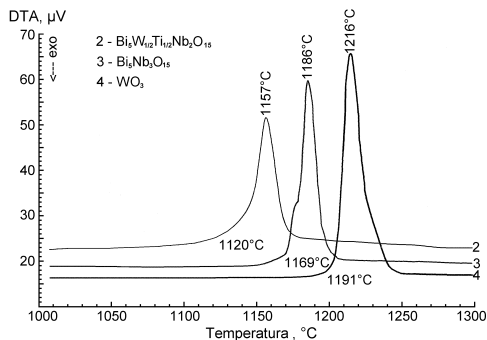
W związku z powyższym celem naszej pracy było otrzymanie metodą spiekania swobodnego próbek ceramiki $Bi_5Nb_3O_{15}$, $Bi_5Nb_2Ti_{1/2}W_{1/2}O_{15}$ oraz $Bi_5NbWTiO_{15}$, zbadanie procesu syntezy przy pomocy kompleksowej analizy termicznej obejmującej DTA, TG i DTG, zbadanie struktury, oraz podstawowych właściwości dielektrycznych materiału.

2. EKSPERYMENT

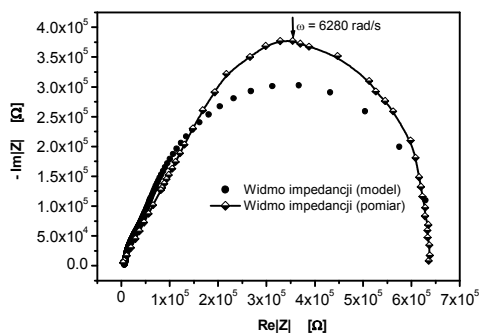

Rys.2. Hipotetyczna struktura mieszanej fazy Aurivilliusa dla $\langle m \rangle = 1,5$

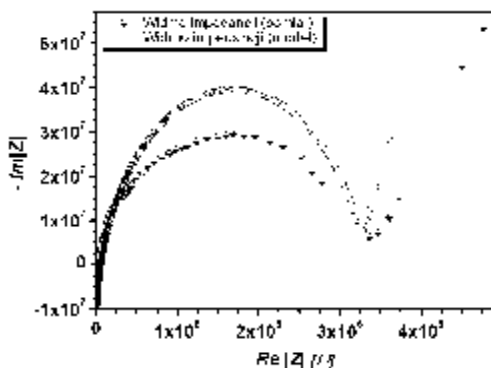
Do otrzymania materiału opisywanego wzorem $Bi_5Nb_{3-x}Ti_{x/2}W_{x/2}O_{15}$ dla $x = 0, 1$ i 2 użyto stechiometrycznej mieszaniny proszków następujących tlenków metali: Bi_2O_3 , Nb_2O_5 , TiO_2 oraz WO_3 . Mieszaniny poddano analizie termicznej z wykorzystaniem urządzenia Netzsch STA 409. Rezultaty analizy termicznej (Rys.3) pozwoliły na określenie optymalnej temperatury syntezy materiału piezoceramicznego i prędkości obróbki termicznej stosowanej w procesie spiekania swobodnego. Spiekanie przeprowadzono trzykrotnie. Próbki po obróbce końcowej i wypolerowaniu posiadały wymiary 1×10 mm. Na tak przygotowanych próbkach przeprowadzono badanie struktury krystalicznej (Philips PW 3710, $CuK\alpha$, $\Theta-2\Theta$, $\Delta 2\Theta = 0,02^\circ$) mikrostruktury oraz właściwości dielektrycznych [6]. Do badania zjawiska przewodnictwa elektrycznego i procesów polaryzacji na kontaktach międzyziarnowych i między fazowych oraz ewentualnych procesów

Rys.3. Analiza termiczna stechiometrycznej ceramiki $Bi_5Nb_{3-x}Ti_xW_{x/2}O_{15}$ dla: $x=0$ (krzywa 3); $x=1$ (krzywa 2); $x=2$ (krzywa 1) oraz WO_3 (krzywa 4)

Rys.4a. Widmo impedancji ceramiki $Bi_5Nb_3O_{15}$

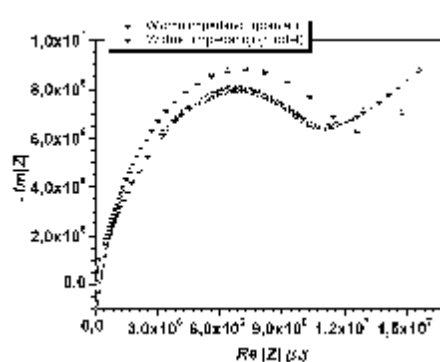
Rys.4b. Widmo impedancji ceramiki $Bi_5Nb_2Ti_{1/2}W_{1/2}O_{15}$

elektrodowych w obszarze złącza elektroda – elektrolit stały zastosowano metodę spektroskopii impedancyjnej (QuadTech 1920) [7].

3. WYNIKI BADAŃ

Struktura krystaliczna ceramiki otrzymanej metodą spiekania swobodnego została zidentyfikowana w układzie osi tetragonalnych (grupa przestrzenna $I4/mmm$). Parametry komórki elementarnej: dla $x=0$ $a_0=0,3869$ nm, $c_0=2,0950$ nm; dla $x=1$ $a_0=0,3853$ nm, $c_0=2,1020$ nm; dla $x=2$ $a_0=0,3835$, $b_0=$, $c_0=2.0950$ [6].

Zaobserwowano maksimum na krzywej przenikalności elektrycznej $\epsilon(T)$. Zauważono, że zmniejszenie zawartości jonów Nb^{5+} powoduje zwiększenie strat dielektrycznych, zwiększenie maksymalnej wartości przenikalności elektrycznej oraz przesunięcie temperatury maksimum przenikalności w stronę niskich temperatur [6]. Pętla histerezy dielektrycznej zarejestrowana została w temperaturze pokojowej [4].

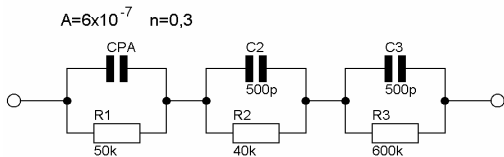

Rys.4c. Widmo impedancji ceramiki $Bi_5NbTiWO_{15}$

Przeprowadzono badanie zmian impedancji przy zmianie częstotliwości w zakresie od 20 Hz do 1 MHz. Wyniki pomiarów przedstawiono w postaci wykresów Nyquista (Rys.4) - zależności części rzeczywistej od urojonej dla ceramiki $Bi_5Nb_{3-x}Ti_xW_{x/2}O_{15}$. W celu wyznaczenia parametrów procesów: przewodnictwa ziaren, przewodnictwa obszarów międzyziarnowych i poszczególnych zastosowano elektryczny układ równoważny ceramiki,

w którym elementy RC i CPA (człony stałofazowe) reprezentują zjawiska przewodnictwa elektrycznego i polaryzacji, występujące w określonych obszarach badanego obiektu. Z wykresu odczytano wartości oporności próbki R_b , oporności wymiany ładunku R_{ct} , granicznej wartości oporu przy niskich częstotliwościach R_l i obliczono pojemność warstwy podwójnej C_{dl} . Wyniki przedstawiono na Rys.5.

Model ceramiki $Bi_5Nb_3O_{15}$

Model ceramiki $Bi_5Nb_2Ti_{1/2}W_{1/2}O_{15}$

$R_b=4 \times 10^3 \Omega$; $R_{ct}=3,31 \times 10^6 \Omega$
 $R_l=1,54 \times 10^6 \Omega$; $C_{dl}=1,30 \times 10^{-9} F$

Model ceramiki $Bi_5NbTiWO_{15}$

$R_b=1,41 \times 10^3 \Omega$; $R_{ct}=1,14 \times 10^7 \Omega$
 $R_l=4,8 \times 10^6 \Omega$; $C_{dl}=1,62 \times 10^{-10} F$

Rys.5. Parametry dopasowania widm impedancyjnych

3. WNIOSKI

Metodą spiekania swobodnego otrzymano materiał ceramiczny o mieszanej strukturze Aurivilliusa: $Bi_5Nb_{3-x}Ti_{x/2}W_{x/2}O_{15}$ dla $x=0, 1, 2$. Zastosowanie kompleksowej analizy termicznej: DTA, TG, DTG do badania procesu syntezy i spiekania ceramiki pozwoliło określić optymalne warunki technologiczne otrzymywania $Bi_5Nb_{3-x}Ti_{x/2}W_{x/2}O_{15}$. Zaobserwowano, że w miarę zwiększania ilości jonów Ti^{4+} i W^{6+} podstawianych w miejsce jonów Nb^{5+} , temperatura maksimum na krzywej DTA przesuwana się w stronę niższych temperatur. Przy pomocy spektroskopii impedancyjnej wyznaczono parametry procesów polaryzacyjnych ceramiki $Bi_5Nb_{3-x}Ti_{x/2}W_{x/2}O_{15}$.

LITERATURA

1. B.AURIVILLIUS: Mixed bismuth oxides with layer lattices. The structure type of $CaNb_2Bi_2O_9$. *Arkh.Khemi*, 1, 54, 463-480 (1949).
2. B.AURIVILLIUS: Mixed bismuth oxides with layer lattices. Structure of $Bi_4Ti_3O_{12}$. *Arkh.Khemi*, 1, 58, 499-512 (1949).
3. B.AURIVILLIUS: Mixed oxides with layer lattices. Structure of $BaBi_4Ti_4O_{15}$. *Arkh.Khemi*, 2, 37, 519-527 (1950).
4. D.FORYŚ, A.LISIŃSKA-CZEKAJ, D.CZEKAJ, Z.SUROWIAK, Materiał ceramiczny o składzie chemicznym $Bi_5Nb_3O_{15}$, *Ceramika Ceramics*, 79, 17-22 (2003).
5. T.KIKUCHI, A.WATANABE, K.UCHIDA, A family of mixed-layer type bismuth compounds, *Mat.Res.Bull.*, 12, 299-304 (1977).
6. A.LISIŃSKA-CZEKAJ, D.CZEKAJ, Z.SUROWIAK, J.ILCZUK, J.PLEWA, A.V.LEYDERMAC, E.S.GAGARINA, A.T.SHUVAEV, E.G.FESENKO, Synthesis and dielectric properties of $A_{m-1}Bi_2B_mO_{3m+3}$ ceramic ferroelectrics with $m=1.5$, *Journal of the European Ceramic Society* 24, 947-951 (2004).
7. M.NOCUŃ, Wprowadzenie do spektroskopii impedancyjnej w badaniach materiałów ceramicznych, Wydawnictwo Naukowe Akapit, Kraków 2003.
8. T.TAKENAKA, K.KOMURA, K.SAKATA, Possibility of new mixed bismuth layer-structured ferroelectrics, *Jap.J.Appl.Phys.*, 35, 5080-5083 (1996).